

AZ ADÓSSÁG

Bertalan nagyapám mindig szeretett utazgatni – bár amikor elhurcolta a Vörös Hadsereg Ukrajnába, azt kevésbé díjazta –, nem mintha az első nagyobb kiruccanása jobban sikerült volna, hiszen Örményországban járván először csak megnyúzták, majd – biztos, ami biztos – a fejét is levágták. Hiába magyarázta azoknak a barbár, civilizálatlan népeknek, hogy ő Krisztus urunk lábánál kuporogva hallgatta Isten üzenetét, és örömhírt jött hirdetni közöttük, azokat az elvetemülteket ez nem hatotta meg. Még szerencse, hogy mindig vékony és szikár alkat volt nagyapám, ami ilyen sajnálatos eseteknél nagy előnynek számít.

– Sok mindent megéltem, fiam – magyarázta nekem –, de nincs rosszabb, mint amikor lehúzzák a bőrdet. Ha az ember szakszerűen akar eljárni, finom műszert kell használni, és nagyon fontos tudni, hol kell felfejteni a bőrt, hogy szépen, egy darabban jöjjön le. De ezek a vad nomádok úgy ráncigálták le rólam, mint kövér parlamenti képviselőről a kínosan feszülő díszmagyart a felbőszült politikai ellenlábások.

Tudta, miről beszél, hiszen 1938-ban orvosi diplomát szerzett Kolozsváron, és ő maga is sok mandulát, polipot meg miegyebet rángatott ki másokból, de amikor 1510-ben látta Rómában Michelangelo művét a Sixtus-kápolnában, ahol ezt a sajnálatos örményországi esetet úgy ábrázolta a művész, mintha nagyapám csak egy görbe este után vesztette volna el a bőrét valahol az Opera és a Blaha Lujza tér között! Úgy ül ott a Michelangelo képzeletéből kipattant figura könnyed eleganciával, miközben kezében tartja a saját bőrét, és az lágy eséssel hullámszik, mint csipkefüggöny a tavaszi szellőben egy szerdai hajnalon, mintha nem tudná eldönteni: a vörös vagy inkább a szőke revütáncosnőbe legyen szerelmes. Nagyapámat ez kihozta a sodrából.

– Fogalma sincs ennek a piktornak, hogy milyen pocsék munkát végeztek azok az istentelen pogányok ott a világ végén, annyit mondhatok, fiam, vér és húscsapatok repkedtek mindenfelé, nem mint azon a mázsolmányon ott a kápolna mennyezetén.

Azt is nehezményezte, hogy a szerény megítélése szerint zseniálisra sikerült evangéliuma nem került be a kanonizált könyvek közé. Az apokrif iratokat semmire sem tartotta, és igazságtalanságnak vélte, hogy az ő mű-

vét nem válogatták be. Még szakállt is növesztett, pedig mennyire utálta! Ezért is örült annyira a 20. századnak, amikor végre rájött az emberiség: arcszörzet nélkül is lehetséges férfinak lenni. De nem ez volt a helyzet a kanonizálás évszázadaiban, tehát legyőzve minden ellenérzését, tekintélyes és az ószövetségi prófétákat idéző szakállat hagyott, és feltűnés nélkül épült be minden grémiumba, ahol a szent iratok sorsáról vitatkoztak.

– Háromszáz év! Háromszáz év! Ennyi ideig lóttam-futottam, paroláztam, dörgölöztem, hajbókoltam, doromboltam, hordtam a jóféle szilvapálinkát, füstölt húsokat és az ízes töltelékes káposztát finom kolbászokkal! És mire jutottam?!

Semmire. Senki sem akarta az evangéliumát, pedig hogy kitett magáért! A Muratori-kánont egy borzalmasan vaskalapos francia püspök készítette, aki még nála is rosszabbul tudott latinul, mesélte nagyapám, és akinek hiába kínálhatta a jóféle szilvapálinkát, gőgös arccal utasította vissza a mennyei nedűt, mondván: Isten szemében förtelmes a részegeskedés. Pedig hol van egy kupicától a részegeskedés! A kolbászra azt mondta, hogy az megfekszi a gyomrát, a füstölt húsokat pedig gyanakodva méregette, majd amikor megtudta, hogy nagyapám a barbár keletről jött, a böjtre hivatkozva, azt is eltolta magától.

– A névére nem emlékszem – magyarázta nekem –, de sose bízz az olyan emberben, aki nemet mond a pálinkára és a lakomára.

Ugyan még azzal is próbálta meggyőzni azt a kockafejűt, hogy az ő evangéliumában új alapokra helyezte a bűnbeesés teológiai kérdését, amikor joggal veti fel: az Ördög az Éden vizeit mérgezte meg – első tudatos környezetszennyezés a világtörténelemben –, és minekutána Éva iszik ebből a vízből, következik be az emberiség legnagyobb katasztrófája.

Elutazott Laodiceába, Hippóba, majd Karthágóba. Sürgölődött, forgólódott, lyukat beszélt mindenki hasába, osztogatta a művét, győzködött.

– A sok dilettáns azt hiszi, mert elolvasnak egy-két könyvet – dohogott nagyapám –, akkor már tudják, milyen azokon a poros utakon és a gyilkos melegben fel-alá poroszkálni, ahol számaron és szegény emberen kívül más egyéb nem nagyon van. És amikor azt mondom, hogy szegény, nem arra gondolok, hogy jegyrendszer van, mert a jegy legalább reménységgel tölt el, hogy egyszer fogsz is kapni valamit. Ott se jegy, se kenyér, se remény. Éhségtől és nyomortól elgyötört emberek mindenfelé. A tizenéves aggastyánnak néz ki. Az aggastyán szemlesütve közlekedik, mert szégyen, hogy még él. Mert csak eggyel több az éhes száj! Márpedig arra van a legkisebb szükség! Minden büzlik az ínségtől, nincstelenségtől és a lélek megtörésétől.

Nagy kérdés, fiam, mi hajlik meg hamarabb: a test vagy az élni akarás. De a nyomor egy olyan szörny, amely rátelepszik áldozatára, és addig szívja belőle az életerőt, mint mohó pióca, amíg egyszer csak lenyeli a lelket, és attól kezdve csak lefele vezet az út. Ez a vérszívó fenevad ekkor tulajdonképpen végzett is a feladatával, és csak idő kérdése, hogy bekövetkezzék az elkerülhetetlen. Özönlöttek tehát ezek a lények – mert csak lények voltak –, és keresték a lelket, az életet, az erőt és a reményt. Ő meg csak beszélt. Ezt nem lehet könyvekből kiolvasni! Ezt csak akkor érted, ha ott voltál!

Haragudott Mátéra, föl nem foghatta, mivel értékesebb az ő irománya az övéénél, mivel nagyon jól emlékezett a bamba képére és a sok értetlenkedésére, amikor a Mester tanította őket.

– Ez a világ a kontároké – legyintett lemondóan egy-egy borongósabb szombat délután.

Ezért, miután Rómából visszatért Sevillebe, és a püspök megszerezte Katolikus Ferdinánd támogatását, azonnal visszautazott az Indiákra – mert amint már említettem, a nagyapám imádta a jövés-menést –, és felpaprikázva megírta a *Historia de las Indias* című művét, amely annyira megindította a spanyol udvart, hogy többet nem dolgoztatták rabszolgaként az indiánokat a gyarmatokon. Ezzel a könyvvel beírta magát a történelembe, mint az emberi jogok élharcosa, mivel elsőként írta le: az indiánoknak is van lelkük, de a nagyapám ez nem nyugtatta meg, és kereste tovább, maga sem tudta, mit, de hajtotta valami előre – a nyugtalanság, a kíváncsiság és a kalandvágy. Mert a nagyapám alapvetően nagyon hiú volt, és bár semmiféle irodalmi tehetséggel nem rendelkezett, de vágyott rá, és nagyon szeretett volna komoly írónak tűnni, ezért is levelezett kitartóan és eltökélten Erasmusszal, még akkor is, ha a latinnal mindig is hadilábon állt.

Kedves tanára a nagyenyedi kollégiumban többször is felhívta a figyelmét néhány apróságra, amelyek fölött nagyapám hajlamos volt átsiklani, úgymint igeragozás, deklináció és egyeztetés. Nagyapám csak megrántotta a vállát, mert ő nem deklinálni akart és találgatni, hogy hímnem, nőnem vagy semleges nem, hanem hírnevet szeretett volna szerezni, mint híres író, evangélista, felfedező, királyi orvos, kalandor, filmszínész vagy hadvezér. Egyszóval nagyon ambiciózus volt, és ebből az impozáns listából a filmszínész tűnt a legvalószínűtlenebbnek, mivel nem számított egy férfiszépségnek. Habár bármilyen körülmények között még a legerényesebbeket – hát még a kevésbé erényeseket – is levette a lábáról a kalandos históriáival, a különféle korokból származó vicces történeteivel; azaz addig dumált, amíg

a nők elaléltek, és ennek köszönhetően sok kis Bertalannal népesítette be a földet és civilizációnkat. A lánygyermekéről most nem érdemes szót ejteni.

Azonban mégsem az elevenen való megnyúzás, a bajos latin grammatika vagy a méltatlan irodalmi mellőzés bősztette fel a legjobban, hanem az, ha valaki pénzt kért tőle, és aztán azt elfelejtette visszaadni. Tehát egy napon ezt a levelet kapta:

Adj kölcsön hét pénzt: tanum ég és csillagok ottfenn:

Bertalanom, néked mindig adós maradok.

Aláírás: Janus Pannonius.

Nagyapám mint úriember és igaz keresztény, természetesen örömmel kölcsönzött bajban lévő barátjának, főleg egy ilyen remekbe kanyarított epigramma után. Majd türelmesen várt. És várt. És várt. Közben elesett Konstantinápoly, amely nem izgatta túlságosan, mivel a keleten szerzett élményei nem voltak kedvezők, mondhatni a rossz tapasztalatok megtépázták a hitét, és ezért úgy volt vele: Isten adta, Isten vette el. De az az átkozott poéta nem jelentkezett sem levéllel, sem epigrammával, sem pénzzel. Így nem volt mit tenni, össze kellett szedni minden keservesen magára szedett latin tudását, és szerény megítélése szerint remek levelet eszkabált össze, amelyre ezt a választ kapta:

Nem szegtem szavamat, ha a kölcsönt meg se fizettem,

hogya megadnám most, lenne csak esküszegés.

Emlékezz hát jól: „Le vagyok kötelezve, míg élek!”

szólt fogadalmam, s nincs benne a „visszaadom”!

Valószínűleg a poéta is érezte, hogy nem rendes dolog ez így, és a vers végére még odakanyarította, ha van kedve nagyapámnak, akkor látogasson el Esztergomba a nagybátyjához, aki fejedelmi módon fogja megvendégetni az érseki palotában, és ahol nemcsak a testnek jut majd kiváló táplálék, hanem szemét is legeltetheti a nagybátyja dolgozószobájában található freskón, amit valami itáliai piktor festett – Bocelli, Boccello vagy talán csak Cselló.

Nagyapám erre felberzenkedett, mert nem tűrte a pimaszkodást, és bár még sokat kellett várnia arra a pillanatra, amikor egy Ágoston-rendi szerzetes nyíltan kritizálja az egyházat, nagyapámba már befészkelte magát az eretnecség, tehát ezt válaszolta: köszöni szépen a meghívást, de most nem ér rá, mert éppen Algírban van, kalóznak állt Hasszan Pasánál – a nagy Hajjredin Barbarossa fiánál. Fontolgatja, hogy renegát lesz, és hamarosan dűlni fogja Itália partjait hajóival, ezért egyszerűbb lenne, ha postafordul-

tával Janus elküldené a pénzt, ha már érsek a nagybácsija, akkor csak tud hét pénzt kölcsönadni az éhenkórász unokaöccsének.

Természetesen erre a levélre semmiféle válasz nem érkezett, nagyapám is hamar elfeledkezett az esetről, mivel a következő évszázadok teljes mértékben lekötötték a figyelmét, csak akkor jutott újra eszébe a tartozás, amikor mostohaapja egy vasárnapi ebédnél félig bosszankodva, félig nevetve mesélte, hogy kopasztotta meg őt az a félnótás Reich a bonyhádi zsinagógában, aki olyan rafinált volt, hogy ezzel a kérdéssel indította a lejmolást:

– Te, lehet az rendes ember, akinek nincs a családjában legalább egy csodarabbi?

Ő pedig volt olyan ostoba, mesélte a nagyapám mostohaapja, hogy ezt válaszolta:

– Ki van zárva!

– Akkor adj kölcsön hétszáz pengőt! – vágta ki a dörzsölt Reich, ő meg adott neki, ugyan nem hétszáz pengőt, mert az mégiscsak túlzás lett volna, hanem csak százat, mert a megátalkodott megesküdtött a bonyhádi csodarabbi jó hírnevére – legyen áldott az emléke –, hogy vissza fogja adni.

Persze, nem adta vissza soha, pedig állítólag a fia filléres regények írásával degeszre keresi magát – mesélte nagyapám mostohaapja –, egyik könyvét még ő is elolvasta, valami *Szöke ciklon* címűt, szóval, némi csódbbe vitt üzlet nem lehet kifogás arra, hogy ne adja vissza a kölcsönt. Nagyapámnak erről a történetről azonnal eszébe jutott Janus adóssága, és elhatározta, a legközelebbi orvosi konferencia után kivonatozik Esztergomba szétnézni: megtekinti annak az itáliai piktornak a művét, és megpróbálja behajtani a kintlévőségét.

A vonatút kellemes volt, ő jobbára a vendéglőkocsiban ült és ivott, mert mi tagadás, a nagyapám nagyon szerette a konyakot, és amikor az Indiákon rostokolt, tulajdonképpen ez hiányzott neki a legjobban. Egyszóval jókedvűen érkezett meg Esztergomba, és lendületesen szállt le a vonatról, ahol azonnal ráripakodott az ott álldogáló bakterra:

– Hé, te, hol van annak a talján piktornak a műve?

Mint minden kisvárosi vasúti alkalmazottnak, ennek a bakternak is nagy tapasztalatai voltak a részeg emberekkel, ezért unottan mutatott a Bazilika irányába, mert ugyan fogalma sem volt, hogy nagyapám mit keres, de azt a Bazilikában bizonyára felleli majd, hiszen az Evangéliumban is ez áll: aki keres, talál.

Mindenesetre nagyapám kissé megütközve állt a Bazilikában, és elképedve nézett körbe. A Szent Bertalan éjszakája óta kissé neheztelt a pápis-

tákra, és családunkat eltökélten terelte a protestantizmus felé, s már azt a tényt is nehezen viselte, hogy a pogányok által feldúlt testének darabjait a világ különböző részein ereklyeként őrizgetik, így azt is személyes sértésnek vette, hogy ilyen pofátlanul tolják az arcába a bálványozás bűnét, de amikor megtudta, hogy itt semmiféle 15. századi Cselló nevű itáliai festő műve nem található, de ha óhajtja, megtekintheti Michelangelo Grigoletti oltárképét a 19. századból, mélységesen felháborodott.

– Michelangelo?! – horkant fel nagyapám –, végeztem azzal az alakkal.

Majd megkérdezte, hol lakik az anyaszomorító fűzfapoéta, aki hét pénzzel tartozik neki, és a hitetlenkedő sekrestyés kezébe nyomta Janus 15. századi levelét, aki csak annyit tudott kinyögni, hogy errefelé csak egy költő van, az pedig fenn lakik a hegyen.

– De azt mondják – suttopta a sekrestyés –, nagyon beteg.

Nagyapám megvonta a vállát, mert ismerte Janust, és úgy vélte, csak a hitelezői elől bujkál, tehát jókedvűen kapaszkodott fel a hegyre, mert maga se hitte, hogy ennyi idő után végre visszaszerezheti a pénzét, ami nem is magáról az összegről szólt, hanem az adott szóról, mert ha egyszer valaki megígéri, hogy megfizeti az adósságát, annak meg kell történnie. Ebből is látszik, hiába annyi évszázad, nagyapám semmit sem tanult. Gyermeki lelkesedését semmiféle rossz tapasztalat sem tudta letörni, még az sem zavarta túlságosan, hogy a hegy tetején élő poétát Babitsnak hívják, mert ezt is csak ócska trükknek vélte, és meg volt győződve: Janus azt hiszi, túljárhat az ő eszén. Mint már utaltam rá, nagyapám nem ismert lehetlent, és inkább eltökélt volt, mint tájékozott.

– Az uram – tördelte a kezét nagyapám előtt az asszony, aki a kapuhoz jött ajtót nyitni –, biztos vagyok benne, soha senkinek sem tartozott.

Aztán sírt. Nagyapám kissé megingott, és arra gondolt, micsoda egy aljas, gyáva disznó minden költő, aki ahelyett, hogy férfiként kiállna, a feleségét küldi ki maga helyett. Nem törődve semmivel, benyomult a házba, hogy megmondja a magáét.

Fehér párnák között és a vastkos paplan alatt csontsoványan feküdt a költő, aki határozottan nem volt azonos azzal a virgonc ifjúval, akivel Ferrarában együtt látogatták a vérmes Ágnest – nem hiába fakadt ki nagyanyám, amikor a szüleim erre a névre akartak keresztelni, hogy csak a rossz nőket hívják így –, és akiről annyi szép emléket őriztek mindannyian, Janus még epigrammákat is kanyarított a kalandról.

– Carcinoma laryngis – mondta a fül-orr-gégész nagyapám, miután alaposabban megvizsgálta a nagybeteget, majd gyengéden megpaskolta a síró

asszony kezét, óvatosan egy százpengőst csúsztatott a kis asztalka csipke-terítője alá, mondott egypár biztató szót a betegnek azzal a hangsúllyal, amikor az orvosok tisztában vannak a végkimenetellel, de tenni ellene semmit sem tudnak, majd teátrálisan kezét csókolt a feleségnek, és távozott.

Amikor lejött a hegyről, és meglátott egy virágboltot, egy pillanatra elmélázott, hogy nem kellene vörös rózsákat küldetnie az asszonynak, de elbizonytalanodott, hogy illendő-e. Végül nem tette, de még napokig vívódott magában ezen.

Sok év múlva csak annyit mondott nekem:

– Egyetlen elintézetlen ügyem van még – sóhajtotta, mert rettenetesen kínozza az érszükülete, amelyet főleg erős dohányzással és sok konyakkal próbált gyógykezeltetni, és mondanom sem kell, ez a módszer nem egyezett az orvosi kamara ajánlásaival –, a frankfurti dómból vissza kellene szerezni az Örményországban elvesztett koponyámat.

Eme ötletének a bürokrácia és a kietlen történelmi idő állta útját, ugyanis esélytelen volt, hogy útlevélhez jussunk. Ezen még a félig német dédanyám sem tudott segíteni, pedig a németiség akkoriban értékes dolognak számított, de nagyapám nem sokat adott pillanatnyi helyzeti előnyökre, ő más távlatból szemlélte az életet, és holmi rezsimek nem tudták elrontani a kedvét.

– Neked kell majd eltulajdonítani a koponyámat – magyarázta, miközben vártuk, hogy elbírálják útlevélkérelmünket, amelyről mindenki tudta, hogy nem kapjuk meg, csak nagyapám volt derűlátó –, miközben én majd elterelem a figyelmüket.

Megjegyeztem, kötve hiszem, hogy a dómban csak úgy elől hagynának egy ilyen értékes darabot, mint a nagyapám feje, de ő úgy okoskodott: ezek rémségesen furcsa népek, és szerinte a főoltárnál van középen, ahol a hívek puszilgatni és simogatni tudják a szerintük szent ereklyét és a szerinte meg nélkülözhetetlen testrészét; és az annyi évszázadon keresztül folytatott szeretgetése és imádása ennek az elkészült koponyának odavezetett, hogy már papírvékonyágúvá silányult.

– Ezért nem megy a fejembe a deklináció – zárta le okfejtését.

Az útlevelet nem kapta meg sem ő, sem én. De a hír nem rázta meg. Ismerősei szerint, ha egyedül adná be a kérelmét, több esélye lenne, mivel egy teljes családnak *ezek* nem mernek úti okmányokat adni, mert félő, hogy nem jövünk vissza. Nagyapám legyintett. Nem törődött semmivel és senkivel, és a család, ismerősei, sőt a józan ész minden tiltakozása ellenére, levelet írt a belügyminiszternek.

Ebben kifejtette, élet-halál kérdése, hogy eljusson Frankfurtba, mivel hajlott korára való tekintettel nem élhet tovább a koponyája nélkül, továbbá elviselhetetlen a tudat, hogy mindenféle idegen ember babusgatja azt, amit egy bohém ázsiai utazása során szórakozottságában elhagyott. De még így is jobb, mert az Indiákról visszajövet a bujakór nyomait fedezte fel a testen – köznapi nevén a szifiliszt –, és évszázadokat kellett várni, hogy megtalálják rá a gyógymódot, mert ha már szóba került – váltott vallomások hangnemre a nagyapám – a 20. század nem a kedvence semmilyen tekintetben, hiszen a sok szép szó és ígéret ellenére, miszerint humanizmus, emberség, szép jövő, európai értékek; amiből csak annyi lett, hogy szépen mindenkit felpakoltak valamilyen vonatra, hogy jó messzire szállítsák meghalni. Miért nem lehetett rögtön ott megölni? – teszi fel a kérdést a belügyminiszternek fogalmazott levelében a nagyapám –, minek kellett ez a felhajtás? Egyszerűbb és olcsóbb lett volna! Nyilván a humanizmus, emberség, szép jövő, európai értékek miatt – adja meg a válasz ő maga. Egyszóval neki lesújtó véleménye van az egész nevetségesre sikerült évszázadról, aminek még messze sincs vége – 1982-ben járunk –, elég, ha a belügyminiszter úr – oh pardon, elvtárs – a tükörbe néz, és elgondolkodik azon, hogyan lehet egy két elemit végzett parasztgyerekből belügyminiszter, de távol álljon tőle az ítékezés, mert ő már az Indiákon is rájött, nem kritizálni kell a rendszert, hanem alapjaiban megdönteni; most már utólag érti, hogy benne mindig ott munkálkodott az orvos, mert inkább vérnyomást mért, és tüdőszűrést végzett volna az indiánokon, de észnél volt, és felfogta, a 16. század nem sokat ad a testre, annál többre tartja a lelket, ezért mivel nagyon szeretett volna végre a történelem labdájába rúgni, és a tudományos irányvonal már az evangéliumában is kudarcot vallott – lásd mérgezett víz az Édenben, és a sok akadémikust, akik nem vették be a kánonba az ő művét –, inkább a bennszülöttek lelkéről írt dörgedelmes sorokat; érdekes, a 20. század meg pont fordítva gondolkodik: ebben a korban minden figyelmet a test köt le, talán pont ezért kell ilyen kitartóan öldösnie az embereket, de ő most nem akar ilyen filozófia kérdésekkel piszmogni, mert az tény, két dologban nagyot alkotott ez az éra: az orvostudomány csodás eredményeket hozott, és a nők erkölce is felszabadultabbá vált, ami ellen neki egyáltalán nincs kifogása, mert ő nem misére járó fogatlan anyóka; szóval nem akar itt kukacoskodni, de ide az útlevelet, vagy ne félj világ! Nem dicsekvésből írja, de a Szent Bertalan-éjszaka után ő megátkozta a királynét – hiszen mindenki tudta, hogy Medici Katalin áll a gyalázatos esemény mögött –, és úgy múlt ki az a bestia, ahogy ő azt prófétai szavaival előrevetítette: kö-

nyörtelenül sújtott le rá az apoplexia cordis. Ő nem szeretne kellemetlenkedni, de jól gondolja meg a belügyminiszter úr, hogy megéri-e neki egy korai embolia pulmonum, és nem egyszerűbb-e kiadni azt a rongyos útlevelet.

A család és az ismerősök miután elolvasták a levelét, úgy gondolták, még másnap a szemünk előtt fogják főbe lőni a nagyapámat, minket pedig szénbányába hurcolnak, mert a firkálmánya nemcsak túlmeleg minden határon, de a pofátlan nagyképűséget is új megvilágításba helyezi. Nagyapám csak legyintett. És neki lett igaza. Megkapta az útlevelet. Mert a kishitűség nem vezet sehova. Azonnal el is utazott.

Azóta nem hallottunk róla. Nagyanyám végül állítatott egy sírkövet diszkréten a temető egyik eldugott sarkába, mert egyszerűen nem bírta elviselni az örökös kérdezősködést a férjéről, és azzal érvelt a család előtt, hogy jár neki az az elégtétel, hogy virágot vigyen a férje sírjára – a nagyapám ezt az örömet nem veheti el tőle. Nehéz volt vitatkozni vele, és csak néhány hivatalnokot kellett lefizetni, hogy lehessen sírköve annak, aki nem halt meg, de nagyanyám szerint nincs olyan csavaros ügy, amit némi pénzzel nem lehetne leegyszerűsíteni. Így aztán minden évben kijárunk nagyapám sírjához, Bertalan napján virágot vinni és november elsején gyertyát gyújtani.

Csak egy gyanús esemény történt: 2014-ben a konstantinápolyi pátriárka, egy bizonyos I. Bertalan a Szentföldön Ferenc pápa társaságában utazgatva és a sivatagban együtt izzadva egyszer csak minden átmenet nélkül megemlítette: ideje lenne, ha a nyugati egyház Bertalan apostolnak a frankfurti dómban található koponyáját visszaszolgáltatná, mert arra nekik is szükségük van. Majd közelebb hajolt a pátriárka, hogy a pápa légzését meghallgassa, megkopogtatta a hátát, és ezt mondta:

– Az a fránya tüdő! Nem lesz ennek jó vége, Ferencem!